

УДК 340.12

М. А. Баймуратов,
доктор юридических наук, профессор

Ю. Н. Оборотов,
доктор юридических наук, профессор

ФИЛОСОФИЯ ПРАВА: ПОГРАНИЧНАЯ ЗОНА?*

Современное состояние философии права дает основания философам и юристам выстраивать свои претензии к ее философскому или юридическому статусу в зависимости от своей профессиональной принадлежности. Между тем, если философия права все чаще рассматривается как дисциплина, без которой немыслима профессиональная подготовка юристов, она неизбежно становится составляющей юриспруденции (подчеркнем, не юридической науки, а именно юриспруденции). Характерно, что рецензируемое учебное пособие В. И. Кузнецова сложилось при чтении автором курса лекций по философии права для студентов-юристов. С этим, по-видимому, связано более выигрышное содержательное исполнение учебного материала, начиная с четко сформулированных целей философии права, определения его проблемного поля и кончая вопросами практического овладения правом, его толкования и понимания.

Автор справедливо начинает изложение материала с вопросов понимания и моделирования права, что позволяет показать всю сложность правовой реальности и процесса ее постижения, а также выстраивания соответствующих моделей. Отсюда логичен переход в учебном пособии к вопросу о древнегреческих находках в философских выходах к праву (с. 69–116), попытке обозначить философские аспекты в римской правовой традиции (с. 116–127), рассмотрению роли христианства в становлении светского учения о праве в условиях средневековья (с. 127–144), определению гуманистической тенденции в развитии права нового времени (с. 145–194) и основных направлений философии права XIX и первой половины XX столетия (с. 195–278), наконец, анализу некоторых направлений философии права второй половины XX столетия (с. 279–320).

Актуальна для современной юриспруденции проблематика классификации правовых понятий, затронутая автором, который приводит различные основания классификации и дает подробную характеристику не только структурным и прагматическим правовым понятиям, но и морфологическим, праксеологическим, телеологическим, методологическим и идеологическим правовым понятиям (с. 25–27).

Удачно прибавляют в деле проникновения в вопросы философии права представленные в учебном пособии положения о сложности права как объекта понимания, где выделены три аспекта измерения сложности права: объективная сложность, проблемная сложность, эпистемологическая сложность (с. 56–62).

* Кузнецов В. И. Философия права. История та сучасність: Павч. посіб. — К.: ВД «Стилос»; ПУ «Фоліант», 2003. — 382 с.

Особого упоминания заслуживают рассмотренные в разделе VI учебного пособия такие направления философии права, как правовой критицизм, правовой феминизм, правовой постмодернизм и правовой экономизм. Здесь зримо показаны с помощью таблиц (с. 310–113), во-первых, дихотомия модернистских и постмодернистских принципов и, во-вторых, соотношение принципов модернистского и постмодернистского понимания права.

Вообще сам материал учебного пособия подан в порядке постмодернистского подхода к изложению, когда приводятся конкретные тексты исследований представителей различных философских направлений, что придает неповторимый колорит изложению вопросов каждой темы. Удачно выписаны имена представителей различных философских школ и направлений, что позволит студентам при необходимости самостоятельно найти работы заинтересовавшего их философа права. Этому же будет способствовать список литературы, выстроенный применительно к каждому разделу учебного пособия.

В целом весьма положительно оценивая учебное пособие В. И. Кузнецова, обратим внимание на такие положения работы, которые могут нуждаться в дальнейшем совершенствовании.

Вряд ли приемлема сформулированная автором цель выхода к единому общему пониманию права (с. 10). К тому же это не отвечает существующему многообразию правовых культур, а также расходится с позицией самого автора, который основное внимание сосредоточил на англоязычной философии права, о чем, в частности, говорится во введении к учебному пособию.

По-видимому, учебное пособие по философии права должно содержать соответствующие примеры из сферы юриспруденции. Между тем приведенное на с. 49–53, 63–66 имеет, мягко говоря, отдаленное отношение к правовой реальности. Не ясно, где автору учебного пособия видится различие между материалом по истории политических и правовых учений и философией права (см., например, подраздел 3 раздела II, посвященный Платону, подраздел 4 раздела II, посвященный Аристотелю, подраздел 3 раздела IV, посвященный Фоме Аквинскому и др.)

Разнообразие направлений философии права, представленное в учебном пособии, автор с помощью формализации пытается представить как классы системных направлений дифференциации права (см. дополнение на с. 321–338). По-видимому, автор прав, когда пишет, что предложенная им классификация далека от совершенства (с. 336), однако вряд ли приемлемо его утверждение, что эта классификация позволяет конкретнее представить основные направления философии права. В данном случае можно констатировать, что не всегда математический инструментарий обеспечивает продвижение в системе гуманитарного, а в данном случае — философско-юридического знания.

В заключение отметим полезность работы, проделанной автором учебного пособия, которое позволит студентам полнее воспринять многообразие правового мира в его философском восприятии.

УДК 340.15(477.8)“1918/1923”(049.32)

Н. Єфремова,
канд. юрид. наук, доцент кафедри історії держави і права ОНЮА

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ
«ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА (1918–1923):
ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»**

(Львів: Тріада плюс, 2004; автор — професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка Тищик Борис Йосипович)

У Львівському видавництві «Тріада плюс» в кінці 2004 р. видано монографію «Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923): Історія держави і права», автором якої є відомий професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка, надзвичайний професор Люблінського католицького університету.

Визначаючи ступень актуальності та новизни даної монографії, необхідно зазначити, що у ХХ ст. дослідженнями держави і права Західноукраїнської Народної Республіки займалися дуже обмежене коло науковців. Практично, через відверто негативне ставлення у радянську добу до досліджень національної революції в Україні 1917–1923 рр., на початку 90-х років ХХ ст. науководослідний спадок із питань історії держави і права ЗУНР фактично зводився до 4 праць, а саме: Чубатий М. Державний лад на Західній області УНР. — Львів, 1921; Левицький К. Великий зрив: До історії української державності від березня до листопада 1918 р.: На підставі споминів і документів. — Львів, 1931; Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. — Нью-Йорк, 1970; Стахів М. Західна Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 рр. — Скрантон, 1961. — Т. 4.

Після розпаду СРСР, заборона на дослідження цієї теми природно була скасованою, і вже у 1993 р. з'явилося одне з перших вітчизняних досліджень з історії держави і права ЗУНР, яке було присвячено до 75-річчя її утворення і діяльності. Робота «Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923 рр.» була виконана у Львівському державному університеті імені Івана Франка Б. Й. Тищиком та О. А. Вівчаренко. Отже, ставши першезасновником серед вітчизняних дослідників цієї проблематики професор Б. Й. Тищик уже біля 15 років продовжує постійні напрацювання по цьому напрямку, які поступово відобразилися у багатьох працях вченого та його колег і учнів як в Україні, так і в Польщі.

Отже, його робота «Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923): Історія держави і права» безумовно є комплексним монографічним дослідженням, що увібрало до себе сумлінну, багаторічну працю вченого, яка заслуговує на одну з найвищих позитивних оцінок аналізу історії держави і права на Західній Україні.

Велике значення даної роботи полягає в тому, що її автором було вперше не лише зібрано в хронологічній послідовності рідкісні документи з історії держави і права ЗУНР, а й надано їм фундаментальну правову оцінку.

Методологічною основою монографії є конкретно-історичний метод, який застосовується автором, починаючи з вивчення передумов досліджуваних у часовій послідовності державно-правових явищ, а також діалектичний метод пізнання соціальних, у тому числі державно-правових явищ. Пізнання процесів утворення, діяльності та ліквідації ЗУНР здійснені на основі принципів єдності логічного та історичного дослідження явищ у конкретних історичних умовах, переходу від конкретного до абстрактного й від абстрактного до конкретного, а також таких спеціально-наукових методів, як системно-структурний і порівняльно-правового аналізу державно-правових явищ, та методу якісного аналізу документів.

При цьому слід зазначити, що історичний і логічний методи в даній роботі виступають методологічною реалізацією принципу історизму і діалектики історичного та логічного як важливих форм процесу пізнання.

Загальний обсяг роботи складає 22,7 ум.-друк. аркушів, які розподілені на сім розділів: 1. Східна Галичина під владою Австрії та Австро-Угорської монархії; 2. Розпад Австро-Угорської монархії та проголошення Західноукраїнської Народної Республіки; 3. Організація, структура, функції та правові засади діяльності державного апарату ЗУНР; 4. Об'єднання ЗУНР і УНР в соборну незалежну українську державу; 5. Правові засади і суть державно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх та інших перетворень у ЗУНР; 6. Дипломатична діяльність ЗУНР. Проблема Східної Галичини на Паризькій мирній конференції; 7. Захоплення Східної Галичини Польщею та його юридичне оформлення. Діяльність влади ЗУНР у еміграції; висновків та додатків. Отже, зі змісту відчувається глибокий системний підхід у розкритті поставленого перед автором завдання.

На особливу увагу в роботі заслуговує сьомий розділ, у якому автор робить оригінальний комплексний аналіз «Проекту основ державного устрою Галицької Республіки» у редакції К. Левицького, який 30 квітня 1921 р. було запропоновано Раді послів країн Антанти та Раді Ліги Націй (с. 347). Взагалі, значна увага у монографії автором приділена саме питанню розвитку конституційного права в ЗУНР. Так, наприклад, вперше у вітчизняних підручниках з'явився текст Статуту Української Національної Ради (с. 132–133).

До кожного розділу подано список необхідної основної літератури, що безумовно допоможе всім, хто цікавиться історією держави і права ЗУНР, більш глибоко ознайомитися з документами.

Слід також відзначити, що робота написана доступною мовою, логічно і послідовно. Окремі цитати із законодавчих актів ЗУНР подаються вже в адаптованому варіанті, що дозволяє легко сприймати інформацію навіть не підготовленому спеціально читачу.

Справжньою прикрасою монографії є рідкісні ілюстрації до матеріалів, які дозволяють відчувати атмосферу доби ЗУНР. Таким чином знайомство не лише з «сухими» фактами, а й сприйняття інформації на певному емоційному рівні дозволяє читачу краще зрозуміти глибину та проблемність відродження української державності у 1917–1923 рр.

Також із метою полегшення розуміння організації та устрою органів влади та управління у додатках до монографії подано низку спеціальних схем.

Разом із тим, здається, було б доцільним більше приділити уваги в монографії питанням акультурації австрійського кримінального та цивільного законодавства. Таке пояснення суттєво допомогло б студентам та іншим читачам порозумітися, чому законодавство колишньої Австро-Угорщини було лише поверхово змінено і продовжувало діяти з урахуванням нових змін на західноукраїнських територіях.

Загалом, можна стверджувати, що рецензована монографія Бориса Йосиповича Тищика є вагомим внеском у розвиток історико-правової науки України та видатною роботою у справі налагодження громадянської злагоди в державі і порозуміння між населенням Західної та Східної України. З глибоким змістовним навантаженням, написана яскравою мовою на підґрунті рідкісних документів, вона стала реальною допомогою у справі розвитку вітчизняної історико-правової науки. Її поява здається більш ніж своєчасною. Саме за її допомогою українці ще раз можуть оцінити «вартість» незалежності та соборності нашої багатостраждальної країни, і ще раз усвідомити, що відповідальність за збереження здобутків наших батьків повинні нести не лише законотворці та політики, а й усі громадяни України.

Виконана в кращих традиціях Львівської історико-правової школи, монографія є безумовно корисною для використання в навчальному процесі у вищій школі.

Ураховуючи багатонаціональний склад нашої держави, вбачається необхідним перекласти дану роботу російською мовою, що суттєво б спростило ознайомлення з цією цікавою роботою російськомовної частини населення України.